

118/37. "...on yaşındayken, Kutays'da oturan General Gubernatör Gagarin'e gönderdi."

Bu üç cümlede karşılaştığımız Gubernatör sözünün anlamı validir.

109/22. "Psırdzha'daki Simon Kanonit (Aziz Simon) Kilisesi,.."

Bu cümlede geçen Kanonit kelimesi Kononik olmalıdır.

78/33. "Bu yöreleri Pristavlık olarak nitelendiriyolardı."

118/2. "1842 yılında Sadzwalar onu Pristov olarak seçtiler."

Bu iki cümlede karşımıza çıkan Pristov için sözcükler 'eski Rusya'da polis komiseri' açıklamasını veriyor.

119/13. "1871 yılında 2. Aleksandr onu fligel-dyutant olarak yanına aldı."

Bu cümlede fligel-dyutant olarak karşımıza çıkan kavram başyaver demektir. Bu isim ise birleşik olarak ve araya bir -a- harfi eklenerek fligeladyutant şeklinde yazılıyor.

125/3. "Samurazakan'da ertesi yıla kadar dizginleri gevşetmedi."

125/14. "...Samurazakan'da yapıldı."

Aynı sayfada iki farklı yazılış mevcut: Samurazakan ve Samurzakan. Acaba hangisi doğru?

130/13. "1892 yılında 'Sindod' denilen dini bir meclis,..."

Dini meclisin adı 'Sindod' değil Sinod'tur.

144/9. "16 Şubat'da Gürcistan'da da Revkom kurulmuş oldu."

144/34. "Böylece Abhazya'da, Kızıl Ordu'nun da katkısıyla, en yüksek devlet organı olan Revkom oluşturuldu."

Bu iki cümlede geçen Revkom, Askeri Devrim Komitesi demektir.

147/35. "1922 yılında Abhazya, Gürcistan S.S. Cumhuriyeti'ne yalapaçalap bağlandı."

Bu cümlede geçen 'yalapaçalap'sözcüğünün anlamı ve kaynağı nedir?

Türk Dil Kurumu'nun sözlüğünde (altıncı baskı) ve K. Steurwald'ın büyük sözlüğünde bu kavramı bulamıyoruz.

Fotoğraflar ve "Arşiv" Hakkında

Sayfa 37: Fotoğrafın çerçevesinin altına "**Abhaz Kralı, 1867**" ibaresi yazılmış. Ama çevirmen fotoğrafın üzerine el yazısı ile yazılmış olan **Abhazkiy Knyaz** yazısına dikkat etmediğinden fotoğraftakilere kral unvanını anında vermiş. Ne var ki, "Knyaz" prens demektir, krala ise korol denir.

Sayfa 89: Bu sayfadaki fotoğraf, 1993'te Gudavta'da basılan **Abhaz Tarihi** (Istoriya Abhazii) adlı kitabın 184. sayfasında görülebilir. Aynı fotoğraf daha önce değişik zamanlarda pek çok kez basılmıştır. Örneğin İstanbul'da yayımlanan **Alaşara** dergisinin Haziran 1995 ve Eylül 1995 tarihli sayıları bunlardan sadece ikisidir. Yabancı kitap ya da dergilerden alınan fotoğraf, harita v.b. görsel malzemenin altına, bunların kendi kişisel arşivinin malzemeleri olduğunu belirtmesi hem doğru, hem de inandırıcı olmaz.

Sayfa 110: Bu sayfadaki D. İ. Gulya'nın fotoğrafı da daha önce ilk kez Ankara'da yayımlanan **Kültürel Dergi**'sinin iki sayısında (Nr. 28, 1970 ve Nr. 47, 1975) basılmıştır. Bu fotoğraf 2000 yılına kadar en az 10 yerde yayımlanmıştır. Bu denli bilinen, tanınan bir malzemenin nasıl bir arşiv değerinin olabileceğini ya da olmayacağını okurlar takdir edeceklerdir.

Sayfa 129: Bu sayfadaki üçüncü fotoğrafın altına "K. V.

Marşan - Konstantin Vasiliyevič Marganiya 1874-1941" şeklinde bir açıklama notu yazılmış. Çevirmene şu soruyu sormak isteriz: Marganiya'nın "Marşan" olduğunu hangi kaynak yazıyor?

Sayfa 129: Bu sayfadaki ikinci fotoğrafın altına "M. K. Maan (Marganiya) General Mayor Malahia (Karaman) Kara-jeviç Marganiya (Maan)" yazılmış. Bu açıklamadan şunu anlıyoruz: M.K. Maan, Marganiya'dır. Şayet böyle ise, üçüncü fotoğraftaki K.V. Marşan, nasıl olup ta Marganiya oluyor? Bunun dışında bir de Generalmayor'un anlamını yazalım. Generalmayor, tümgeneral anlamına geliyor ve birleşik olarak yazılıyor.

Sayfa 10/32/56. Bu üç sayfadaki fotoğrafların kaynağı olarak gösterilen kitabın adı **Yüzyılların Sonu**'dur. Kitabın yazarının adı ise Viyaçeslav. Ama yazarın soyadı bir kez Beygua, iki kez de Biygua olarak yazılmıştır. Acaba doğru olan soyadı hangisidir?

Doğru Olarak Anlaşılması Hemen Hemen İmkânsız Olan Cümle Örnekleri:

Buradaki düzeltmeler de önce sayfa, sonra satır numarası verilerek aktarılacaktır.

18/19. 4. ve 5. yüzyıllarda Abhazya'nın her tarafında er-ken feodal çağ sistemi (?) tüm anlamıyla oturmuştu ve hızla gelişmeler kaydediyordu.

35/4. Teknik kültürlerden (?) keten, kenevir, bağıcılık önemli yer işgal ediyordu.

38/19. Örneğin 13. yy. başlarında Küçükasya'da toplanan İslam Koalisyonu (?) Gürcistan'a saldırınca, Abhazlar, Gürcülerin yanında yer alarak Gürcüler'i savundular.

51/10. Halkın yaşamında anagoral (?) özellikler olduğundan ticaret burada, özellikle de ülke içlerinde pek o kadar tutunamıyordu.

85/19. Tavad - aamısta sınıfı konsantrasyon yapılan (?) topraklardan daha fazla istifade etmeye, ankhayüları bu işe hiç karıştırmamaya başladılar.

94/33. 2. Aleksandır, İngilizler'in Osmanlılar'la ittifak halinde olduğunu biliyordu. Ama yalnız olduğu için, açıkça Rusya'nın karşısına çıkmıyordu. (2. Aleksandır kimdi?)

Sonuç olarak, bu önemli kitabın çevirisinin yeniden yapılarak, yayımlanmasını diliyoruz.

Kaybedilmiş Bir Davanın Son Şampiyonu İmparator Iulianus

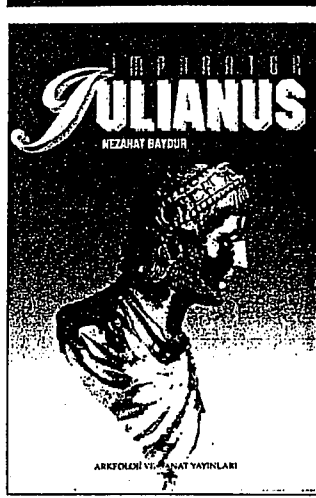
TURAN KAÇAR*

Kaybedilen ya da ölmekte olan davaların şampiyonları toplumsal tasavvurda her zaman sıcak bir ilgi görmeye devam ederler. Eski Yunan dünyasında bunun örneği Achilles'e karşı kaybeden Hektor, Osmanlı dünyasında Çe-

* Balıkesir Üniversitesi, Tarih Bölümü.

lebi Mehmet önünde kaybeden Şeyh Bedreddin'dir. Geç antikçağdan bir örnek olarak Roma imparatoru Iulianus bu kategoriden sayılabilir. Flavius Claudius Iulianus (331-363) yaklaşık yirmi ay süren iktidarına rağmen (361-363,) Hıristiyanlar ve paganlar arasındaki ideolojik ve siyasal çatışmada önemli bir sembol oldu. Bunun en bariz nedeni kuşkusuz Pontifex Maximus¹ şemsiyesi altına Hıristiyanlığı da alan Constantinus ve oğullarının aksine aynı aileden olan Iulianus'un Hıristiyanlığı reddederek eski dine yani paganizme sarılmasıdır. Bu radikal ayrılıktan dolayı Iulianus'un portresi iki zıt kutupta çizilir. Iulianus'un hem iktidarı kısa sürdü hem de misyonu -yüksek kilise politikaları hariç tutulursa- toplumsal tabanda başarıyla sonuçlanmadı ki, bunu Hıristiyanlar ilahi iradenin kendi lehlerine tecellisi olarak yorumladılar. Iulianus'u farklı kılan sadece paganizme (=Roma putperestliği) sarılması değil kuşkusuz. O aynı zamanda filozof imparator olarak da ün salmıştır. Iulianus felsefi eğilimleri ile Roma imparatorluk geleneğinde Marcus Aurelius, paganizmi örgütlemeye çalışmasıyla da Maximinus Daia (311-13'de Doğu'da imparator) örneği ile karşılaştırılır. Iulianus, modern bir tabir olan Neo-Platonismin, aslen Mısırlı fakat Roma'da yerleşip ders veren kurucusu Plotinus'un (205-270) izleyicilerinden ders almış ve kısa imparatorluğu süresince de onları yakinen himaye etmiştir. O, felsefeye olan bu yakınlığı nedeniyle de 'filozof imparator' olarak nitelenen Marcus Aurelius'u örnek almıştır. Iulianus, Hıristiyanlığın sadece kendi mensuplarını değil fakat başka dinlerden olan yardımcı muhtaç kimseleri himaye ederek önce kalplerde kazandığı zaferi çok iyi görmüştü. Onun için 'paganizmin politik ilmi hali sayılabilecek olan Galatya (Roma döneminde, bugünkü İç Anadolu'nun eyalet merkezi Ankara olan orta bölümü) başrahibi Arsacius'a yazdığı mektupta, hem pagan kiliseleri yaratmak suretiyle ölmekte olan bu dini örgütlemeye çalışır ve hem de paganist geleneklerin yeniden canlandırılması için sadece öğüt vermez aynı zamanda çok külliyatlı bir nakdi yardım da gönderir. Iulianus'dan önce Maximinus Daia'da benzer girişimlerde bulunmuştu. Ancak, Constantinus'un Hıristiyanlığı benimsemesiyle birlikte Hıristiyanlığın kazandığı politik zaferin gürlütüsü Maximinus'un girişimlerini gölgede bırakmıştır. Iulianus'u bu iki isimden yani Marcus Aurelius ve Maximinus'dan farklı kılan özellik ise, onun felsefi eğilimler ve örgütçülük arasında bir sentez yapabilmesidir.

İlk baskısı 1982'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları arasında çıkan Profesör Dr. Nezahat Baydur'un Iulianus biyografisinin burada tanıtılacak ikinci baskısı dört ana bölüm ve iki ek bölümden oluşmaktadır. "Hem İyi Bir Kral, Hem Yürekli Bir Savaşçı" başlığıyla Nezhahat Baydur tarafından yazılan kısa giriş yazısı (s.7-8), bu ki-

Nezahat Baydur

İmparator Iulianus

Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Deneme, Eleştiri ve Tarih dizisi, 20, İstanbul 1999, 208 s. (+ 13 levha).

Constantinus'un tahta çıkışının otuzuncu yılı sanırım dizgi hatası sonucu 355 olarak yazılmış (s.12) ki, doğrusu 335 olacaktır. Bu arada s.13'de yeralan Iulianus'un soy ağacını veren diyagram okuyucu için dikkate değer bir kolaylıktır. Bu bölüm ayrıca Iulianus'un, Constantinus'un sarayında tezgâhlanan politik oyunlardan kurtularak, Atina akademisine gidişini de kronolojik bir çerçevede sunuyor. Iulianus'un paganizme ilgisi işte bu gençlik döneminde ortaya çıkıyor. Hemen hemen bütün modern literatür, Iulianus'un paganizme meylini Hıristiyan imparatorun sarayında tanık olduğu vahşi katliama ve o devirde Ariusçu ve İznikçi Hıristiyanlar² arasında yaşanan şiddetli çatışmalardan kaynaklandığını yazarlar. Hakikaten, Iulianus'un gözetiminde kaldığı her iki piskoposun da (Eusebius ve Georgius), din adamı kimliğinden ziyade politikacı kimliklerini ön plana çıkarmaları ilginç bir rastlantıdır. Her ikisinde hızlı Ariusçu olup dinin ruhani boyutundan ziyade politik yönü üzerinde yoğunlaşırlar. Bu bölümde Iulianus'un Macellum (Kayseri yakınlarında) sürgün günleri olarak nitelenen dönemini, Baydur tamamen Iulianus'un bakış açısından veriyor. Muhtemelen Iulianus, Macellum'daki izole konumunu biraz fazlaca abartmıştı. Hakikatte ise Macellum Konstantinopolis-Antakya yol güzergâhında ve imparatorluk görevlilerinin uğrak yeri olan bir mahaldir. Aslen Kapodokyalı olan Nazianzuslu Gregorius, Macellum hakkında oldukça pozitif gözlemlere sahiptir (Orations IV.22). Bunun yanı sıra okuma-ya meraklı bir genç için en gerekli olan muhteşem bir kütüp-

1 Cumhuriyet devri Roma'sında sadece en yüksek rahip ya da din adamının sıfatı olan bu tabir, Augustus (MÖ 27-MS14) ile birlikte İmparatorluk gücünün dinsel güçle birleştirilmesinden doğan Roma İmparatorlarına mahsus bir sıfat haline almıştır. Roma'da bir tek din değil, bir dinler salkımlı olduğu için İmparator bir anlamda bütün dinlerin koruyucu şemsiyesi olmuştur. Pontifex Maximus sıfatı, Gratianus'un (367-383) Milano piskoposu aziz Ambrosius'un etkisiyle bu sıfatı terk etmesine kadar Roma İmparatorları kullanılmıştır.

2 Hıristiyanlar dördüncü yüzyılın ilk çeyreği içerisinde İskenderiye'de papaz Arius'un başı çektiği (Hz.) İsa'nın tabiatı üzerine teolojik bir tartışma neticesinde ikiye bölünmüşlerdir ki bu tartışma İznik konsilinin (MS 325) toplanmasında önemli bir etkendir. Ariusçu sıfatı, karşıt taraftan uyandırılmıştır. İznikçi (İznik konsilinin İtikadi metnini benimseyen) ve Ariusçu tabiri bu grupları ayırt etmek için kullanılır.

hane de Iulianus'un hizmetindedir ki, Iulianus'un, Georgius İskenderiye'de linç edildiği zaman kütüphanesini kurtarmak için özel imparatorluk kuryelerini görevlendirdiği de biliniyor. Onun için Iulianus'un Macellum'a gönderilmesi bir sürgün olmaktan ziyade, belki onu geleceğin imparatoru olarak hazırlayan Constantius'un insani yönü olarak da değerlendirilebilir. Keza Iulianus'un saraydan uzak tutulması bir anlamda onun saray entrikalarının da dışında kalması demektir. Iulianus'un pagan olmak için mi yoksa paganizmi öğrenmek için mi Bergama'yı tercih ettiğini bilemiyoruz, fakat her ikisi için de Bergama tercihi, yazarın da belirttiği gibi çok yerindeydi. Bu arada Nazianzuslu Gregorius'un Iulianus'un paganizme geçişini Bergama ve Efes te aldığı eğitime bağladığını da not etmeliyiz. Bu bölgeler Hıristiyanlığın Anadolu'da ilk ulaştığı noktalar olmasına rağmen, aynı zamanda paganizmin en çok direndiği yerlerdir.

Kitabın ikinci bölümü, Iulianus'un Caesar'lığa yükseltilmesinden, askerleri tarafından Paris'te Augustus ilan edilerek Roma dünyasında yeni bir iç savaşın eşiğine gelinene kadar geçen dönemdeki aktivitelerini konu alıyor (s.28-64). Iulianus ile ilgili ilk çarpıcı özellik burada karşımıza çıkıyor. 6 Kasım 355'de Caesar yapılan Iulianus, 331'de doğduğu hesaba katılırsa bu sırada daha 24 yaşındadır. O yaşına kadar okuma hırsıyla kitapların peşinde koşmuş olan bu genç bilim adamı, Caesar'lığa yükselişiyle birlikte, birden yetenekli bir idareci, doğuştan lider ve kahraman bir asker olmaktadır. Hakikaten onun hem çağdaşlarını hem de modern tarihçileri büyüleyen en önemli vasıflarından birisi de budur. Hem de bu Tanrı vergisi yetenekler Constantius'un komuta kademesinin ve sarayının entrikacı kiskanç üyelerine rağmen serpilmektedir. Bunlardan bir tanesini Baydur çok yalın bir şekilde anlatmaktadır. Constantius tarafından Iulianus'a komuta kademesinde yardımcı olmaları için görevlendirilen Marcellus ve Barbatio'nun genç Caesar'ın aleyhine çalışmaları, parlak bir geleceğe sahip olan Iulianus'un belki de 'gençliğine' gösterilen bir tepki olsa gerektir.

Iulianus'un Augustusluğu ile ölümü arasındaki yirmi aylık bir dönemi konu alan üçüncü bölüm aynı zamanda kitabın en hacimli bölümdür (s.65-124). Iulianus'un bir önceki bölümde ortaya çıkan idari ve askeri yetenekleri, imparator olarak, ölmekte olan paganizmi yeniden canlandırmaya kalkışarak bizleri bir kez daha şaşkına düşürüyor. Constantius'un ölümünden emin olduktan sonra paganist tutumunu deklare eden Iulianus o zamana kadar eski dine bağlılığını gizli gizli devam ettirmiştir. Hatta Constantius'a karşı yürüyüşe geçtiği zaman bile hâlâ şeklen de olsa Hıristiyan törenlerini ihmal etmiyordu. Iulianus'un imparatorluğu iki noktadan değerlendirilmelidir. Birincisi yeni imparatorun radikal paganizmi ve onun semptomları; diğeri ise idari problemler. Iulianus'un din politikasına ilişkin hemen hemen bütün ansiklopedik malumatı içeren Baydur'un kitabı, bu din politikasının Hıristiyanlar açısından doğurduğu sorunlara değinmiyor. Kuşkusuz bunu bir eksiklik olarak dile getirmiyorum. Fakat Iulianus'un sürgündeki bütün piskoposları geri çağırması, yani yeni özgürlük ortamında Hıristiyan dinî grupların nasıl olsa birbirlerini tüketecekleri düşüncesi aslında imparatorun arzuladığı sonuçları hemen doğurdu. Donatusçular Afrika'da en azından aziz Augustin'e'nin (394'den itibaren Kuzey Afrika'da Hippo piskoposu)

gelişime kadar otuz yıl hakimiyetlerini pekiştirdiler. Antakya'da İtalyan piskopos Luciferus'un, takdis ederek piskoposluğa atadığı Paulinus Ortodoks Hıristiyanlar için yeni bir ayrılıkçı sorun oldu. 388'de Paulinus'un ölümüne rağmen sona ermeyen Ortodoks partiler arasındaki bu sorun 414'e kadar yaklaşık elli yıl devam edecekti. Yazarın kendisinin de belirttiği gibi, İskenderiye'de Ariusçu piskopos Georgius, Pagan ve Ortodoks Hıristiyan ittifakı neticesinde linç edildi. Bunlar dönemin Hıristiyan dünyası için sarsıcı gelişmelerdi. Yazar s.115'de, "önceki Hıristiyan imparatorların tüm çabalarına karşın eski din ortadan kalkmış değildi" şeklindeki yorumunu bazı pagan figürlerin bürokrasideki görevlerini hâlâ muhafaza ettikleri bilgisiyile destekliyor, kuşkusuz bu doğru, hatta şunu da eklemeliyiz; Hıristiyanlık Constantinus zamanında teveccüh görmüş bir dindir ama yasal olarak imparatorluk dinlerinden bir dindir sadece. Hıristiyanlığın resmen Roma İmparatorluğu'nun dini olması için Theodosius'u (379-395) beklememiz gerekecektir. Baydur s.120'de, ünlü İskenderiye piskoposu Athanasius'un Iulianus tarafından verilen sürgün emri kendisine iletiliği zaman etrafında ağlaşan Hıristiyan kalabalığa söylediği "küçük bir bulutçuk çabuk gelir geçer" (Sozomenus Historia Ecclesiastica.V.15) sözündeki 'bulutçuk' ibaresinde Athanasius'un paganizmi kastettiğini belirtiyor, fakat kanatimce Athanasius burada paganizmden ziyade Iulianus'un iktidarının kısa olacağı kehanetinde bulunuyordu, çünkü paganizm ölmekte olmasına rağmen kısa zamanda ortadan kalkacak bir dinler yumağı değildi, çünkü paganizm daha uzun süre ayakta kalacaktır.

Iulianus, gerçek bir idari problemle daha doğrusu ekonomik krizle Antakya'ya varır varmaz karşılaştı. Bu problemin çözümü için aldığı bütün önlemler ters sonuçlar verdi. Antakya toplumu idealist genç pagan imparatorun düşündüğünden çok daha farklıydı. Netice itibarıyla imparator, Galya'da Caesar iken gösterdiği idari hünerleri Antakya'da tekrarlayamadı.

Kitabın sonuç bölümü (s.125-129) Iulianus hakkında kısa bir değerlendirmedir. Genel olarak, sonuç bölümüne kadar Iulianus'un biyografisi dengeli bir şekilde ele alınmış olmasına rağmen, bu bölümün bakış açısı Iulianus'un kampından oluşturulmuş. Birincisi Iulianus'un Galya'da kazandığı askeri başarıları Doğu'da Perslere karşı gösteremediği bir gerçek ki, kendisi Pers seferi esnasında hayatını kaybetmiştir. Yine Galya'da iken aldığı ekonomik tedbirler Antakya'da bir işe yaramamıştı.

Roma dünyası hakkında eskiden yazılmış bir kaç ders kitabı dışında Türk dilinde fazla bir literatür mevcut değil. Benim bu yazı çerçevesinde ele aldığım Iulianus'un kronolojik biyografisini anlatan Prof. Nezahat Baydur'un eseri her şeyden önce Roma tarihi çalışmaları için önemli sayılabilecek bir katkı. Bu kitap, Türk okuyucusu, özellikle eski çağ Roma dünyasına meraklı olanlar için değerli bir eser. Onun için sadece sonuç bölümünde 'kaybedilmiş bir davanın son şampiyonu' olarak fazlaca 'içerden' bir muamele gören Iulianus, hakikaten kitabın diğer bölümlerinde çok daha dengeli bir şekilde incelenmiştir. Iulianus'un eserleri ve sikkeleri üzerine yazılan iki ek değerlendirme bölümü de (s. 130-144) okuyucu için hem bilgilendirici hem de bir rehber niteliği taşımaktadır.